

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ANTOLOGIA

Selecció de textos grecs,
d'Homer a Libani

Edició a cura de Francesca Mestre

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ
ANTOLOGIA

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ANTOLOGIA

Selecció de textos grecs,
d'Homer a Libani

Edició a cura de Francesca Mestre

Universitat de Barcelona

Publicacions i Edicions

Filologia UB

BIBLIOTECA

ÍNDEX

Presentació.	11
Homer, <i>Ilíada</i>	17
Homer, <i>Odissea</i>	29
Hesíode, <i>Treballs i dies</i>	37
<i>Himnes homèrics</i>	45
Soló, <i>fragments</i>	53
Safo de Lesbos, <i>fragments</i>	65
Píndar, <i>Olímpiques</i>	79
Heròdot, <i>Històries</i>	83
Èsquil, <i>Eumènides</i>	95
Sòfocles, <i>Antígona</i>	105
Eurípides, <i>Hèlena</i>	113
Aristòfanes, <i>Els acarnesos</i>	121
Tucídides, <i>Història de la Guerra del Peloponès</i>	141
Hipòcrates (<i>Corpus Hippocraticum</i>), <i>Sobre les verges</i>	153
Plató, <i>La República</i>	159
Aristòtil (<i>Corpus Aristotelicum</i>), <i>Constitució dels atenesos</i>	173
Cal·límac, <i>Himnes</i>	183
Plutarc, <i>Vides paral·leles</i>	195
Llucià de Samòsata, <i>Proemi: Dionís</i>	205
Libani, <i>Discursos I</i>	215

Retrat realitzat per Federico José Aguirre «Xamist».

Aquesta antologia ha estat pensada i confeccionada per homenatjar Eulàlia Vintró amb motiu de la seva jubilació.

Tot i la seva absència de les aules universitàries durant una quinzena d'anys, Eulàlia Vintró ha ensenyat grec a moltes persones i l'ha ensenyat bé, fent transparents uns textos sovint difícils d'entendre i mostrant com arribar a aquesta transparència no només amb les eines feixugues de la llengua i de la gramàtica —absolutament imprescindibles—, sinó també contextualitzant les paraules de l'autor grec en el moment polític, cultural, històric. D'aquella manera que consisteix a fer-les viure, posant-nos-les davant dels ulls del pensament i la sensibilitat.

Aquesta obra col·lectiva vol ser un reconeixement a la seva tasca. Com que els que hi hem participat sabem que trobarà plaer en la lectura dels textos i en l'anàlisi de com han estat traduïts, seguint en molts casos el seu mestratge, li retornem així una petita part del que n'hem rebut.

Però seria incomplet circumscriure el que hem rebut d'Eulàlia Vintró a l'aprenentatge del grec antic, perquè ens ha llegat també el gust per ensenyar, per fer conèixer als altres allò que hom sap, en aquesta mena de transacció feliç de posar continguts, però també inquietuds i curiositats, en la ment i l'esperit d'altri. Per això aquest llibre té, a més, una finalitat docent, i no en un sentit estrictament acadèmic, sinó en el sentit més ampli de fer arribar a qui ho vulgui la veu dels antics grecs, perquè mai no serem tan convincents ni ho direm tan palesament com ells mateixos.

PRESENTACIÓ

La paraula *anthologia*, en grec, és un compost del mot *anthos* (ἄνθος), que vol dir ‘flor’. Ja a l’antiguitat, no a l’època arcaica ni a la clàssica, però sí al segle II dC, en un sol passatge de l’obra de L·luc de Samòsata, trobem per primera vegada el mot compost *anthologia* (ἀνθολογία) aplicat a l’acció d’un home instruït que va collint de cada escola filosòfica les millors flors i, amb aquest manoll, va construint la seva delicada i sòlida formació. És fàcil, a partir d’aquí, comprendre com després aquest mot va aplicar-se a allò mateix que s’aplica avui, és a dir, a un recull de trossos escollits d’un autor, d’una època, d’un gènere, d’una literatura. Ara, la idea del pom de flors sempre hi ha de ser present.

Aquest llibre pretén ser precisament això, respecte de la literatura grega antiga o, més ben dit, dels textos que els grecs de l’antiguitat ens han deixat, tant si són literaris com si no ho són, car, al cap i a la fi, el concepte de literatura no existeix entre els grecs, sinó que o bé fan relats —en poesia o en prosa; històrics, mítics o de ficció—, o bé celebren déus, persones o ciutats amb poemes o discursos, o bé exposen el seu pensament sobre el món, la societat, la vida, la mort, els sentiments, etc. en discursos, en diàlegs, en cartes o en versos.

Heus aquí, doncs, un ram de flors, una petita mostra, entre les moltes possibles, d’allò que hem rebut d’aquells autors antics: bella poesia, referents culturals, narració de fets, evocació dels mites, pensament intel·lectual, sovint aplicat a la política, el pensament científic... El recorregut abasta un ampli lapse de temps —més de deu segles— que va dels poemes homèrics a Libani d’Antioquia, l’orador amic de l’em-

perador Julià; es mou també en un espai geogràfic extens, tant per l'origen dels autors com pels llocs on van fer pública la seva obra; múltiples són també els temes i les ocasions d'aquests textos, així com les mentalitats que, en el cultural i l'intel·lectual, en signifiquen la varietat.

La mateixa tria de textos i autors ho evidencia, però no en fem explícitament, a cada text, una llarga dissertació, ja que aquest llibre no vol ser una història de la literatura grega sinó una antologia, com dèiem, en sentit etimològic: en realitat, molt més que el que hi figura hi ha tot el que no hi és, no tan sols pel que fa a autors i obres, sinó també a la totalitat de les mateixes obres triades. Tanmateix, el petit tast servirà en cada cas per evocar —i potser buscar, llegir o rellegir— la resta.

Als autors i les autores d'aquestes versions —totes inèdites i confegides per a l'ocasió d'aquest llibre i per a qui està dedicat— només se'ls va indicar una llista imprescindible de noms, àrees, gèneres o temes, i cadascú va fer la proposta que li va semblar: per gust personal, per interès intel·lectual, pensant en la primera destinatària, o per la combinació de totes les raons que sempre justifiquen una tria en un prat tan ple de flors.

Per començar, com és lògic, els poemes homèrics —*Ilíada* primer, *Odissea* després— prenen el protagonisme inicial que els pertoca; d'entre totes les possibilitats, els passatges escollits d'ambdues obres tenen un fil conductor comú, la grandesa d'Aquil·les, que es mostra sota tres prismes: crueltat, pietat i desconsol.

Segueix una de les versions hesiòdiques del mite de Pandora, que sembla que expliqui, entre altres coses, aquell desconsol d'Aquil·les atenant a les exigències de l'existència dels mortals, herois inclosos.

I, encara, en el bloc de l'èpica, incloem una vuitantena de versos d'un *Himne homèric*, el dedicat al déu Apol·lo, que trobarà, unes quantes pàgines i uns quants segles més endavant, la seva responsió en els versos del poeta hellenístic Cal·límac, que compondrà també himnes dedicats als déus olímpics, entre ells Apol·lo, en un moment totalment divers de la poesia grega.

L'època arcaica es completa amb tres mostres del que nosaltres anomenem lírica grega, però que en realitat són una infinitat de formes poètiques, recitades o cantades, amb acompanyament musical o sense, per una sola veu o més d'una, dedicades als déus o als humans, segons com les vulguem classificar: les elegies de Soló d'Atenes —poeta, savi, polític—, tant la dedicada a les Muses com les que es fan ressò de la seva activitat política; i les monodies de Safo —la poetessa més coneguda del món grec, fins i tot a la mateixa antiguitat—, exquisits poemes d'amor i de preparació de les noies per al matrimoni.

De Píndar, ja a les acaballes del període arcaic, hem inclòs un breu epinici, apogeu de la lírica coral i mostra suficient per copsar l'art del poeta, que casa el diví i l'humà, enaltint l'home, l'atleta, que amb el seu esforç s'ha fet mereixedor del favor dels déus.

En endinsar-nos a l'època clàssica introduïm també la prosa, fruit de la revolució intel·lectual que neix després de les guerres mèdiques: parafrasejant Aristòtil, direm que la victòria dels grecs sobre els perses i la preservació de la seva llibertat els omple —especialment els atenesos— d'orgull i els fa àvids de coneixement i valents per llançar-se a tot tipus de recerques.

Les *Històries* d'Heròdot estan concebudes pel mateix autor com una recerca, com un intent de racionalitzar, de manera encara molt primitiva, la successió dels esdeveniments en el temps i la natura dels diferents pobles que van veure's, d'una manera o d'una altra, implicats en les guerres mèdiques. El passatge que hem triat n'és una prova excel·lent, ja que dona una versió alternativa a l'homèrica —l'egípcia— del rapte d'Hèlena i, per tant, de la guerra de Troia, els seus antecedents i resultats.

Recerca són també els tractats del *Corpus Hippocraticum*, no tots d'una mateixa mà ni d'un mateix moment, recerca que té alhora l'objectiu d'entendre les característiques del cos humà, el seu funcionament i les seves disfuncions o malalties. El tractat *Sobre les verges*, que incloem sencer en aquesta antologia, mira de donar raó de les peculiaritats del cos fe-

mení, especialment quan aquest cos no compleix la funció de procrear i complica així la seva evolució considerada «normal».

Atenes, dèiem, ha crescut i s'ha reforçat després del seu important paper com a capdavantera dels grecs en la desigual lluita contra els bàrbars. L'esplet de la polis atenesa cobrirà pràcticament tot el que coneixem per època clàssica, i, en l'àmbit de la creació poètica, d'una manera molt destacada, trobem el drama; tragèdia i comèdia representen l'avenç intel·lectual i artístic dels atenesos, així com una nova manera d'atansar-se, l'ésser humà, a la seva realitat, tant política com espiritual.

Hem triat un passatge d'una obra de cadascun dels tres tràgics principals; Èsquil, a les *Eumènides*, posa en escena la sortida, la superació, d'un terrible parricidi; Sòfocles, en el primer cor d'*Antígona*, presenta l'alegria del tebens per haver recuperat la pau —que ha costat la vida d'Etèocles i Polinices, l'un com a heroi de la victòria, l'altre com a enemic derrotat—, totalment aliens, de moment, al conflicte d'*Antígona*, que no veu el guany polític sinó només els seus dos germans morts. Amb Eurípides recuperem el mite egipci d'Hèlena, a la tragèdia que porta el mateix nom, en la línia de com ens l'havia presentat Heròdot, però encara en una altra versió que palesa, precisament, la perplexitat de la doble interpretació.

La comèdia d'Aristòfanes *Els acarnesos*, la primera que va compondre, ens situa a la polis atenesa immersa ja en la guerra del Peloponès; posa en escena un dels temes principals que seran objecte de reflexió i de debat a les darreries del període clàssic: la guerra com a destorb per a la vida quotidiana dels ciutadans normals, ja ben lluny, doncs, d'aquell nou heroisme amb el qual s'havia embolcallat la guerra contra els perses una cinquantena d'anys abans.

Com Aristòfanes, encara que amb un to i uns recursos diferents, Tucídides, a la *Història de la guerra del Peloponès*, fa una llarga reflexió sobre la guerra i descriu excel·lentment, sense explicitar-ho, l'espiral d'ambició en la qual els dirigents atenesos, i la mateixa assemblea dels atenesos, es van endinsant. El discurs amb què Nícias intenta convèncer l'assem-

blea que l'expedició militar que vol emprendre cap a Sicília és inoportuna i forassenyada n'és una mostra fefaent.

És ben cert que el resultat de la guerra del Peloponès no va ser beneficiós per a les pretensions ni per al futur polític de la democràcia atenesa, tan idealitzada aleshores i també ara, però cal reconèixer que el pensament polític i la seves diferents expressions i aplicacions, reals o hipotètiques, se'n van veure enriquits. Plató, per exemple, centra una gran part de la seva filosofia en el model d'estat ideal, ben allunyat, val a dir, d'aquella Atenes en la qual vivia. Els passatges de la *República* triats, que inclouen uns breus comentaris explicatius del traductor per seguir més bé l'argumentació, exposen el lloc que, en aquest estat ideal, han d'ocupar dones i fills, molt especialment les dones que faran, segons afirma Sòcrates, el paper de «guardianes».

En canvi la *Constitució dels atenesos*, atribuïda a Aristòtil, deixa ben clar que les dones, així com els esclaus i metecs, estan totalment exclosos del col·lectiu de ciutadans de l'Atenes democràtica. Aquesta obra, que aporta unes dades molt interessants i molt concretes sobre el funcionament de l'estat atenès a l'època clàssica, sol ser inclosa en el *Corpus Aristotelicum* perquè, encara que el pensament sigui el d'Aristòtil, conté alguns elements que fan que els estudiosos tinguin reticències a considerar-lo de la mà del filòsof d'Estagira. Un d'aquests elements és l'estil poc acurat, literàriament parlant, ja que sembla que siguin unes notes més que no pas un tractat ben acabat. Per una altra banda, la història de la seva transmissió gaudeix de la singularitat —poc freqüent— que en tinguem un exemplar en paper de finals del segle I dC, una secció del qual il·lustra la part final de la traducció.

Els quatre darrers textos són petits exemples, i una mostra molt petita també, de la immensa producció literària postclàssica: de l'*Himne a Apol·lo* de Cal·límac n'he parlat més amunt, avançant el seu caràcter de contrapunt erudit a l'*Himne homèric* corresponent. Els tres textos restants són bells especímens de la prosa d'època imperial: un passatge de la *Vida de Marcel* de Plutarc que explica com els siracusans es defensa-

ren de l'atac de l'exèrcit romà gràcies a les màquines de guerra ideades per Arquimedes; una composició breu de Llucià que evoca el mite de la lluita del déu Dionís amb els indis en el seu periple universal; i, finalment, ben entrats en el segle iv dC, quan l'imperi és ja oficialment cristià, Libani parla encara de la relació de franquesa i amistat que l'uneix a l'emperador apòstata, com si amb aquests valors volgués significar la seva resistència —la de tots dos— a abandonar la tradició més antiga i més típicament grega, democràtica, de la llibertat de paraula i de la discussió franca.

Una antologia de vint textos, vint flors de diversos colors i d'olors diverses: arcaisme, classicisme, hel·lenisme i món antic més tardà; èpica, lírica, drama, ciència, historiografia, filosofia, oratòria, assaig; mitologia, història, pensament, política... Temes, gèneres, formes, èpoques i veus diferents se succeeixen i s'entrellacen formant un manoll, i irradien el seu sentit, un a un i tots en conjunt, en la seva proximitat.

FRANCESCA MESTRE
Barcelona, setembre de 2015

HOMER

Ilíada

Segle VIII aC

EDICIÓ: M. L. West, *Homeri. Ilias*, Stuttgart: Teubner 2000

TRADUCCIÓ: Francesca Mestre

Ilíada 24.469-602

Aquilles ha mort Hèctor en combat, i, per comptes de lliurar-lo als troians per tal que li retin honors fúnebres, l'ha ultratjat lligant el cadàver al carro i arrossegant-lo fins al campament dels aqueus.

Ara, Príam, rei de Troia, amb l'ajut d'Hermes, va, de nit, al campament dels aqueus i entra a la cabana d'Aquilles per implorar que li sigui retornat el cos del seu fill.

(...) Πρίαμος δ' ἐξ ἵππων ἄλτο χαμᾶζε,
 Ἴδαϊον δὲ κατ' αὖθι λίπεν· ὃ δὲ μίμνεν ἐρύκων 470
 ἵππους ἡμιόνους τε· γέρων δ' ἰθὺς κίεν οἴκου,
 τῇ ῥ' Ἀχιλεὺς ἴζεσκε διίφιλος· ἐν δέ μιν αὐτὸν
 ἡῦρ', ἔταροι δ' ἀπάνευθε καθεΐατο· τῷ δὲ δύ' οἴω
 ἥρως Αὐτομέδων τε καὶ Ἄλκιμος ὄζος Ἴαρος,
 ποίπνυον παρεόντε· νέον δ' ἀπέληγεν ἐδωδῆς 475
 ἕσθων καὶ πίνων· ἔτι καὶ παρέκειτο τράπεζα.
 τοὺς δ' ἔλαθ' εἰσελθὼν Πρίαμος μέγας, ἄγχι δ' ἄρα στὰς
 χερσὶν Ἀχιλλῆος λάβε γούνατα καὶ κύσε χεῖρας
 δεινὰς ἀνδροφόνους, αἱ οἱ πολέας κτάνον υἷας.
 ὥς δ' ὅτ' ἄν ἄνδρ' ἄτη πυκινὴ λάβῃ, ὅς τ' ἐνὶ πάτρῃ 480
 φῶτα κατακτείνας ἄλλων ἐξίκετο δῆμον,
 ἄνδρὸς ἐς ἀφνειοῦ, θάμβος δ' ἔχει εἰσορόωντας,
 ὥς Ἀχιλεὺς θάμβησεν ἰδὼν Πρίαμον θεοειδέα·
 θάμβησαν δὲ καὶ ἄλλοι, ἐς ἀλλήλους δὲ ἴδοντο.
 τὸν καὶ λισσόμενος Πρίαμος πρὸς μῦθον ἔειπεν· 485
 “μνήσαι πατρὸς σοῖο, θεοῖς ἐπιείκελ' Ἀχιλλεῦ,
 τηλίκου ὥς περ ἐγών, ὅλοῦ ἐπὶ γήραος οὐδῶ·
 καὶ μὲν που κεῖνον περιναιέται ἀμφὶς ἐόντες
 τεύρουσ', οὐδέ τίς ἐστιν ἀρὴν καὶ λοιγὸν ἀμῦναι.
 ἀλλ' ἦτοι κεῖνός γε σέθεν ζώνοντος ἀκούων 490
 χαίρει τ' ἐν θυμῷ, ἐπὶ τ' ἔλπεται ἥματα πάντα
 ὄψεσθαι φίλον υἱὸν ἀπὸ Τροίῃθεν ἰόντα·
 αὐτὰρ ἐγὼ πανάποτμος, ἐπεὶ τέκον υἷας ἀρίστους
 Τροίῃ ἐν εὐρείῃ, τῶν δ' οὐ τίνα φημι λελεῖφθαι.
 πεντήκοντά μοι ἦσαν, ὅτ' ἤλυθον υἷες Ἀχαιῶν· 495
 ἔννεακαῖδεκα μὲν μοι ἱῆς ἐκ νηδύος ἦσαν,
 τοὺς δ' ἄλλους μοι ἔτικτον ἐνὶ μεγάροισι γυναῖκες.
 τῶν μὲν πολλῶν θεοῦρος Ἴαρος ὑπὸ γούνατ' ἔλυσεν·

Príam del carro de cavalls va saltar a terra; Ideu s'hi va quedar, fent-se càrrec de cavalls i mules.

L'ancià va anar de dret a la casa on s'estava Aquil·les, estimat de Zeus. L'hi va trobar sol, ja que els companys estaven asseguts a part; no-més n'hi havia dos a prop, l'heroi Automedont i també Àlquimos, fill d'Ares, que l'atenien: tot just acabava de sopar i beure, la taula encara estava parada.

El gran Príam va entrar sense que el veiessin, es va apropar i amb les mans envoltava els genolls d'Aquil·les i li besava les terribles mans assassines que tants fills li havien occit.

Així com quan un home profundament encegat mata algú a la seva pàtria i marxa cap a terres alienes, a casa d'un ric, i, en veure'l, queden sorpresos, així també es sorprengué Aquil·les en veure el diví Príam. També els altres quedaren sorpresos, i es miraven els uns als altres.

Aleshores, amb to de súplica, Príam pronuncià aquestes paraules:

«Recorda't del teu pare, Aquil·les semblant als déus, és de la mateixa edat que jo, vorejant el llindar de la funesta vellesa. Potser a ell també, per totes bandes, l'afeixuguen els veïns, i no té ningú que el defensi d'Ares i de la sort adversa. Ara, ell almenys s'alegra en el seu cor sentint que tu estàs viu, i espera cada dia veure el fill estimat tornant de Troia.

»En canvi jo, mil vegades desgraciat, després d'engendrar fills excel·lents a la vasta Troia, ni un no me n'ha quedat, que ja és dir. En tenia cinquanta quan van arribar els fills dels aqueus: dinou eren d'un mateix ventre, i els altres me'ls van parir les dones del palau. Ares impetuós va aflluir els genolls de molts d'ells, però aquell que per a mi era l'únic

ὃς δέ μοι οἶος ἔην, εἵρυτο δὲ ἄστν καὶ αὐτούς,
 τὸν σὺ πρῶην κτεῖνας ἀμυνόμενον περὶ πάτρης, 500
 Ἔκτορα. τοῦ νῦν εἵνεχ' ἰκάνω νῆας Ἀχαιῶν
 λυσόμενος παρὰ σείο, φέρω δ' ἀπερείσι' ἄποινα.
 ἀλλ' αἰδεῖο θεοὺς, Ἀχιλεῦ, αὐτόν τ' ἐλέησον
 μνησάμενος σοῦ πατρός· ἐγὼ δ' ἐλεεινότερός περ,
 ἔτλην δ' οἷ' οὐ πῶ τις ἐπιχθόνιος βροτὸς ἄλλος, 505
 ἀνδρὸς παιδοφόνοιο ποτὶ στόμα χεῖρ' ὀρέγεσθαι."
 "Ὡς φάτο, τῷ δ' ἄρα πατὴρ ὕφ' ἵμερον ὥρσε γόοιο·
 ἀψάμενος δ' ἄρα χειρὸς ἀπώσατο ἦκα γέροντα.
 τῷ δὲ μνησαμένῳ, ὃ μὲν Ἔκτορος ἀνδροφόνοιο
 κλαῖ' ἀδινὰ προπάροιθε ποδῶν Ἀχιλῆος ἔλυσθεις, 510
 αὐτὰρ Ἀχιλλεὺς κλαῖεν ἐὼν πατέρ', ἄλλοτε δ' αὐτε
 Πάτροκλον· τῶν δὲ στοναχὴ κατὰ δώματ' ὀρώρει.
 αὐτὰρ ἐπεὶ ῥα γόοιο τετάρπετο δῖος Ἀχιλλεύς,
 καὶ οἱ ἀπὸ πραπίδων ἦλθ' ἵμερος ἡδ' ἀπὸ γυίων,
 αὐτίκ' ἀπὸ θρόνου ὥρτο, γέροντα δὲ χειρὸς ἀνίστη, 515
 οἰκτίρων πολιόν τε κάρη πολιόν τε γένειον,
 καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα·
 "ἄ δεῖλ', ἦ δὴ πολλὰ κάκ' ἄνσχεο σὸν κατὰ θυμόν.
 {πῶς ἔτλης ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν ἐλθέμεν οἶος,
 ἀνδρὸς ἐς ὀφθαλμοὺς, ὅς τοι πολέας τε καὶ ἐσθλοὺς 520
 υἱέας ἐξενάριξα; σιδήρειόν νύ τοι ἦτορ.}
 ἀλλ' ἄγε δὴ κατ' ἄρ' ἔξε' ἐπὶ θρόνου, ἄλγεα δ' ἔμπηξ
 ἐν θυμῷ κατακεῖσθαι ἐάσομεν ἀχνύμενοί περ·
 οὐ γάρ τις πρῆξις πέλεται κρυεροῖο γόοιο·
 ὥς γὰρ ἐπεκλώσαντο θεοὶ δειλοῖσι βροτοῖσι, 525
 ζῶειν ἀχνυμένοις· αὐτοὶ δέ τ' ἀκηδέες εἰσί.
 δοιοὶ γάρ τε πίθοι κατακεῖαται ἐν Διὸς οὐδὲι
 δώρων οἷα δίδωσι, κακῶν, ἕτερος δὲ ἐάων·
 ᾧ μὲν κ' ἀμμείξας δῶη Ζεὺς τερπικέραννος,
 ἄλλοτε μὲν τε κακῷ ὅ γε κύρεται, ἄλλοτε δ' ἐσθλῷ· 530